

дисципліну, а як на таку, що перебувала у тісному зв'язку з іншими, зокрема, з археологією, що слугувала в даному випадку постачальницею епіграфічних джерел для славістики. Так, на VI Археологічному з'їзді в Одесі у 1884 р. Флоринським було прочитано доповідь про археологічні розкопки у Болгарії (Ф.І.Успенський на цьому ж заході читав про збереження елементів слов'янського права у візантійському законодавстві). А після того, як 1898 р. в Македонії було відшукано напис царя Самуїла з 993 р., в науковому обігу з'явилася надзвичайна кількість присвячених цій сенсаційній знахідці розвідок. Т.Д.Флоринський 1900 р. також видав статтю "Кілька зауважень про напис царя Самуїла", в якій проявив себе досвідченим філологом.

Отже, діяльність Т.Д.Флоринського визначила важливий етап розвитку славістики та візантиністики в стінах університету св. Володимира, що збігався з розквітом вітчизняної візантиністики у цілому. Характерними рисами його стали перехід до вивчення минулого окремих слов'янських народів, розгляду історії Візантії у ширшому контексті, що охоплював слов'янське середньовіччя, а також прилучення до наукової полеміки з закордонними вченими. Історичні розвідки Флоринського були, як правило, засновані на великому джерельному матеріалі і, як правило, висвітлювали ще не відомі до нього проблеми південнослов'янської історії. На відміну від вчених слов'янських країн, він засновував свій підхід не на патріотичній, державницькій позиції, а на даних джерел, переважно візантійських за походженням. Фактичні дані і деякі авторські висновки, що містилися в його працях, не втратили свого значення ще й століттям пізніше.

¹Очерки истории исторической науки в СССР. – М., 1960. – Т. 2 – С.508; ²Славяноведение в дореволюционной России. – М., 1980. – С. 279-280; ³Державний архів м. Києва (ДАК). – Ф.16. – Оп. 465. – Од. зб. 308. – Арк. 61,64,91; ⁴Там само. – Од. зб. 308. – Арк. 1, 36; ⁵Флоринский Т. Южные славяне и Византия во второй четверти XIV века. – СПб., 1882. – С. 31-32, 75-86, 141-143, 207; ⁶Славяноведение в дореволюционной России. – М., 1980. – С. 208-210, 245; ⁷Флоринский Т. Политическая и культурная борьба на греческом Востоке в первой половине XIV века. – Киев, 1983. – С. 3-15, 62; ⁸Флоринский П. Памятники законодательной деятельности Душана, царя сербов и греков. – К., 1888. – С. 285-295, 329, 440-490; ⁹Флоринский Т. Константин Порфирородный как писатель о южных славянах перед судом новейшей критики // ЖМНП. – 1981. – № 3. – С. 308-321.

Шевченко Н. (Україна)

НАЦІОНАЛЬНО-РЕЛІГІЙНІ ПІДВАЛИНИ ОЛЬСТЕРСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Наприкінці ХХ ст. Європа гостро зіткнулась з міжобщинними та міжетнічними конфліктами, пов'язаними з процесами економічної, політичної та культурної трансформації на посткомуністичному просторі. Однак проблема міжетнічних взаємин хвилює і такі зовні благополучні європейські країни, як Бельгія, Іспанія, а особливо Великобританія, де конфлікт між етнічними общинами Ольстеру не вщухає вже не одне століття.

В даній статті автор робить спробу прослідкувати шляхи формування етнічного складу населення Північної Ірландії, показати етнографічні та лінгвістичні особливості трьох основних груп населення регіону: ірландців, шотландців та англійців, торкнутися проблеми їх національної свідомості. Ці питання, на нашу думку, мають важливе значення для розуміння сучасної ольстерської кризи.

Територія сьогоденішнього Ольстеру, який включено до складу Об'єднаного Королівства Великобританії та Північної Ірландії, за договором 1921 р. складає лише частину історичної провінції Ольстер – 6 із 9 графств¹. Сама назва *Ulster* походить від гельського терміну *Coiced Ulad* і означає буквально *Королівство Улад*, яке займало до II-III ст. всю північну частину острова. Вважається, що творцями його були нащадки кельтських поселенців, які у VIII-II ст. до н.е. кількома хвилями сунули на Британські острови². Сліди римського перебування в

Британії (сер. I ст. до н.е. – V ст. н.е.) були швидко стерті через виведення легіонів на поч. V ст., що сприяло кельтському відродженню.

З середини V ст. і до початку VII ст. відбувалось вторгнення північногерманських племен – англів, саксів та ютів, які зіграли величезну роль в етногенезі сучасних англійців. Ці племена розселилися майже по всій Британії, окрім Уельса, де залишилися кельтські племена уельсців (валійців) та Північної Шотландії, де проживали кельтомовні галли; не вдалось їм закріпитись і в Ірландії, де населення на тривалий час зберегло свою кельтську мову і культуру. Активна колонізація англійцями цього регіону почалась XVII ст.

Великий вплив на формування шотландського народу мали ірландці, а точніше гельські племена, відомі під іменем скоттів, які проживали на північному сході Ірландії. В результаті їх переселень, які відбувались з початку нашої ери, західна Шотландія була колонізована предками частини сьгоднішніх горських шотландців – гелами або хайлендерами³. Зв'язки між мешканцями обох регіонів були міцними протягом наступних століть, внаслідок чого в Північній Ірландії з'явилась община шотландців.

Історичні та культурні атрибути етнічної ідентичності кожного народу вирізняються своїми особливостями: релігією, мовою, ментальністю, способом господарювання, традиціями, світоглядними уявленнями. Для населення Ольстеру характерним є те, що його етнічна приналежність в основному співпадає з релігійною: більшість католиків є ірландцями, а протестантську общину формують нащадки англійських та шотландських колоністів XVII ст. Однак в наш час під впливом світових інтеграційних процесів посилюються етнічні взаємовідносини між всіма групами населення Ольстеру, внаслідок чого стає все важче визначити національну належність тієї чи іншої особи; тут важливою є самоідентифікація.

Так, ірландці-католики мають чітке національне самоусвідомлення, вони не відокремлюють себе від мешканців сучасної Ірландської Республіки. Водночас вони і не вважають ірландцями протестантське населення Ольстеру⁴. Важче вирішити питання самоусвідомлення шотландської групи. Британські дослідники частіше називають їх шотландоірландцями, або ольстерськими шотландцями⁵. В цілому у протестантів відсутня навіть відносна єдність на національній основі: так, 20 % з них вважають себе ірландцями; 39 % – британцями (англійцями); 32 % – ольстерцями; 6 % – напівбританцями, напівірландцями⁶.

Історично обставини склались так, що католицьке населення Ольстеру проживає в основному на заході та півдні провінції, а також формує значні етнічні прошарки в двох найбільших містах – Лондондеррі та Белфасті. Протестанти зосередженні на сході, в основному навколо Белфасту⁷.

Рідною мовою ірландського населення Ольстеру майже до середини XIX ст. була гельська. Цілеспрямована політика англійської влади, направлена на її витіснення, призвела, однак, лише до того, що ірландці розмовляють зараз на ольстерсько-гельському діалекті англійської мови, на який великий вплив мала гельська мова місцевих жителів⁸.

Шотландська група населення раніше, ніж ірландська, втратила свою рідну мову і перейшла на англійську. Це пояснюється насамперед тим, що шотландська мова за лексикою та граматичною структурою ближча до англійської, а також тим, що порозуміння між шотландськими та англійськими колоністами було швидко встановлено з огляду на спільну релігію. Не дивлячись на це, розмовну англійську мову шотландців Ольстеру лінгвісти визначають як ольстерський шотландський діалект⁹.

Англої-ірландське населення провінції розмовляє на так званому “середньоольстерському англійському діалекті”, який увібрав окремі мовні елементи двох інших общин та зберіг ряд висловів, які не вживаються тепер власне в самій Англії¹⁰. Таким чином ми бачимо, що хоча жодній з общин не вдалось зберегти свою рідну мову, але й повного переходу на англійську літературну мову так і не відбулось.

Не дивлячись на тривале сусідство в межах провінції, кожна з общин намагається зберегти особливості свого способу господарювання, традиції, світоглядні уявлення.

Основою господарського життя ірландців, які проживають в сільській місцевості, як і в минулі сторіччя, залишається тваринництво, в основному розведення великої рогатої худоби, у зв'язку з чим і до сьогодні збереглися основні риси традиційного побуту чабанів.

Окрім католицьких церковних свят, населення також відзначає і місцеві. У давніх ірландців, нащадків кельтів, як і у інших народів, що займались тваринництвом, рік поділявся на два періоди, початок кожного з яких був важливою віхою народного календаря. Двома найголовнішими святами були День Белтана, 1 травня, коли чабани виганяли стада на літні пасовиська в гори, та День Самхейна, 1 листопада, пов'язаний з їх поверненням. Фактично і початок нового року у кельтів відзначався в ніч з 31 жовтня на 1 листопада. Його традиційно святкують і сьогодні: на пагорбах запалюють великі вогнища і навколо них всю ніч співають і танцюють. Кельти вважали, що в день перед новим роком виходить нечиста сила, тому люди одягали маски, які зображали представників темного світу.

В ірландському побуті зберігається багато елементів старої кельтської культури, зокрема старі будівельні традиції. Основним будівельним матеріалом слугує каміння, з якого роблять досить міцні помешкання. П'ять-шість дворів складають невелике селище. Така традиція має своє глибоке коріння і обумовлена родовим устроєм давніх кельтів¹¹.

Вплив родових відносин помітний і в сімейному житті, що позначилось на вживанні префіксів "о" та "мак" у прізвищах, які у кельтів означали приналежність людини до даного клану, наприклад до клану Нейлів, Доннелів тощо. На ірландську сім'ю, як і на інші аспекти духовної культури, також впливає і католицька церква, яка не допускає для віруючих католиків обмеження дітонороджуваності, традиційно великої. Так, за переписом 1991 р., серед 400 тис. дітей, молодших 16 років, католики складають більшість, – 52,6 %¹².

Ірландці вирізняються від протестантських жителів провінції за соціальним статусом. Як правило, католики формують прошарок дрібних фермерів та сільськогосподарських найманих робітників, а в містах – некваліфікованої або малокваліфікованої робочої сили. В питаннях працевлаштування католиків досить відчутна дискримінація, яка проявляється також і в питаннях розселення в містах, в питаннях соціального забезпечення тощо¹³.

Помітна відокремленість ірландської групи населення в суспільно-політичному житті. На противагу Ордену Оранжистів було створено релігійний Давній Орден Хайберніанців, члени якого 15 серпня влаштовують масові яскраві процесії, очолювані оркестрами волинщиків та флейтистів, одягнутими в народні кельтські костюми, одним із елементів яких є оранжеві та світло-коричневі спіднички, так звані "кільти".

Таким чином ірландське населення має свої етнографічні особливості, зберігаючи давні кельтські традиції.

Подібно ірландцям, шотландці Ольстеру мають багато своєрідних рис в традиційному сімейному та суспільному житті. Особливо цікаві їх народні свята, в яких до цих пір зберігаються локальні звичаї, притаманні саме тій місцевості, звідки прийшли в Північну Ірландію колоністи. Найважливіше свято річного календарного циклу для шотландців Ольстеру – Новий рік; Різдво, як традиційно і в Шотландії, має меншу популярність. В цей день великого значення надається шануванню "першого гостя"; відповідно, з ним пов'язувались прикмети, які провіщували щасливий або нещасливий рік. Народними гуляннями та ярмарками відзначається і завершення збирання врожаю, на святкування якого ще донедавна приїздили мешканці власне із самої Шотландії.

Збереженню традиційних рис в культурі ольстерських шотландців сприяє і політика в галузі освіти: початкові та середні школи для дітей пресвітеріан знаходяться під контролем пресвітеріанської церкви¹⁴.

Матеріальна та духовна культура англійців, жителів Ольстеру, також має свої виразні особливості. Це помітно і в традиційних побутових стосунках, і в способі господарювання, і в народній архітектурі та в святах. Англійці Північної Ірландії відзначають всі англійські суспільні та календарні свята, серед яких найважливішим є Різдво, яке повністю зберігає всі характерні риси та звичаї, що і в Англії. Крім того велике значення мають місцеві свята, які виникли на ірландському ґрунті. Найбільшим серед них є свято Оранжистів – 12 липня, яке відзначається на честь перемоги над католиками Вільгельма Оранського у 1690 р. Весь ритуал цього святкування поєднує багато яскравих народних обрядів. Найголовнішою подією дня є масова процесія оранжистів із прапорами, гаслами, музикою, театральними діями, яка

проходить католицькими кварталами населених пунктів, що завжди спричиняє міжобщинні сутички.

Соціально-економічний статус протестантської групи населення набагато вищий. Протестанти займають практично всі посади в органах місцевого управління, з них формується Королівська Ольстерська Поліція, вони складають ринок кваліфікованої робочої сили та управлінців¹⁵.

Помітна відокремленість в суспільно-політичному житті зазначеної групи населення, яка послідовно відстоює юніоністський принцип, тобто унію з Великобританією. Оборонно-політична концепція протестантської меншості (в масштабах всієї Ірландії) сформувала т. зв. "облоговий менталітет", прагнення закріпити своє право на існування, на свою віру, на свої культурні цінності перед постійною загрозою зовнішньої небезпеки з боку "ірландських націоналістів", які докладають значних зусиль, аби досягти возз'єднання з Ірландською Республікою¹⁶.

Останнім часом багато англійських істориків та політичних діячів намагаються довести, що групи колишніх колоністів-поселенців в ході історичного розвитку консолідувались в єдиний народ – ольстерців, які за своєю культурою, самосвідомістю істотно відрізняються як від своїх предків – англійців та шотландців, так і від корінного населення теперішньої Ірландської Республіки. Вони створили нову, специфічну культуру, яка увібрала кращі здобутки культури цих народів. "Ольстерці, – як стверджує А.Белл, автор популярної книги з історії мистецтва Північної Ірландії, – це, насамперед, продукт етнічного розвитку трьох з половиною століть. В цей період відбувався їх регіональний розвиток, який тепер настільки сильний, що вони заслуговують на те, щоб називатися "нацією"¹⁷. Хоча зараз можна говорити про деякі тенденції подібного об'єднавчого процесу, все ж існують істотні етнічні відмінності цих трьох груп населення даного регіону, що помітно в культурі, релігії, світоглядних уявленнях, мові. Саме вони були причиною довготривалої ворожнечі між представниками обшин і виробили певний комплекс несприйняття одне одного. Посприяття консолідації населення Ольстеру, зняття релігійно-етнічної напруги в суспільстві мають досягнуті в квітні 1998 р. домовленості по Північній Ірландії, підтвержені на референдумі в травні цього ж року більшістю населення провінції.

¹Див.: Полякова Е.Ю. Ольстер: истоки трагедии. – М., 1982. – С.3; ²Див.: Козлов В.И. Иммигранты и этнорасовые проблемы в Британии. – М., 1987, – С. 11; ³Див.: Павленко А.П. Ирландская миграция в Британию – М., 1992, – С. 15; ⁴Гродзова И.Н. Национальный аспект ольстерской проблемы // Современные этнонациональные процессы в странах Западной Европы. – М., 1981. – С. 72; ⁵Там само. – С. 73; ⁶Див.: Орлова М.Е. Северная Ирландия: опыт преобразования в расколотом обществе, – М., 1994. – С. 11; ⁷Див.: Fair Employment Commission for Northern Ireland, <http://www.fec-ni.org/demography.htm>. – Р.2;

⁸Див.: Павленко А.П. Языковая ситуация в Ирландии // Современные этнонациональные процессы в странах Западной Европы. – М., 1981. – С. 35-36; ⁹Див.: Гродзова И.Н. Указ. роб. – С. 68; ¹⁰Там само. – С. 70; ¹¹Про родовий устрій кельтів див.: Виноградов П.О. О некоторых особенностях родового строя уэльских кельтов. – К., б/р; ¹²Див.: Fair Employment Commission for Northern Ireland, <http://www.fec-ni.org/demography.htm>. – Р.2; ¹³Див.: Munch R. Ireland: Nation, State and Class Struggle. – L., 1985. – Р. 42, 46-48, 82-83; ¹⁴Пресвітеріанство – одна з течій протестантизму, поширена серед шотландського населення Великобританії; ¹⁵Див.: Орлова М.Е. Указ. роб. – С. 23; Munch R. Указ. раб. – Р. 42; ¹⁶Див.: Орлова М.Е. Указ. роб. – С. 31; ¹⁷Цит. за: Гродзова И.Н. Указ. раб. – С. 62.